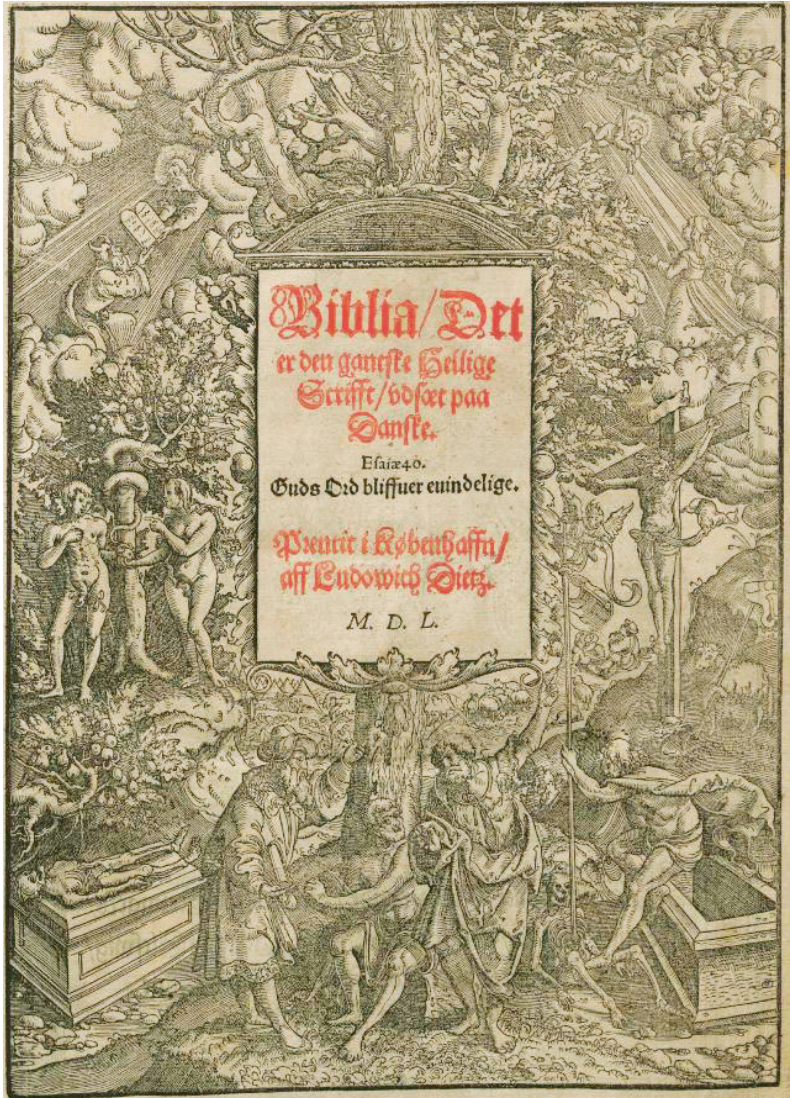

NYHEDSBREV

Nyhedsbrev fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab nr. 9

Redaktionen afsluttet medio januar 2019

Ansvarshavende redaktør: Karen Skovgaard-Petersen

Redaktion:

Sebastian Møller Bak · smb@dsl.dk · 50 77 74 83

Henrik Lorentzen · hl@dsl.dk · 50 77 74 61

Camilla Zacho · cz@dsl.dk · 50 77 74 71

Kontakt: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab,

Christians Brygge 1, 1219 København K

Telefon: 33 13 06 60

Åbningstider: hverdage 9-15, fredag 10-14

Mail: sekretariat@dsl.dk

Hjemmeside: dsl.dk

ISSN: 2445-9984

Forsiden: Titelblad fra Christian 3.s danske Bibel, 1550

PRESSEKLIP

»Den nye danske sproghistorie bind to er kommet. Forventningerne er store, og lad det være sagt med det samme: Det er et gedigent værk der kommer, en bog som alle med interesse for sproget, dets historie og struktur kan have virkelig glæde af.«

Henrik Jørgensen, *Danske Studier 2018*, om udgivelsen af *Dansk Sproghistorie*, bind 2

»Dansk litteraturs vældigste digt »Nyaars-Morgen« i gennemarbejdet genudgivelse«

Kristian Østergaard, *Kristeligt Dagblad*, 22. september 2018, om N.F.S. Grundtvigs *Nyaars-Morgen* i serien *Danske Klassikere*

»Lyksalighed. Ny pragtudgave af Holbergs hovedværker er med udgivelsen af det 22. bind bragt til ende. (...) Det må have været en næsten umulig opgave hen over små 300 års afstand at modernisere Holberg uden at forfladige og forvanske ham. På holbergsskriver.dk har vi nørdernes og eksperternes ekstremt detaljerige, historisk-kritiske udgave, kvit og frit. Men på papir har alle vi andre nu mulighed for at møde Holberg på ny. Og takket være gode fondes generøse og livsvigtige støtte kan alle bind erhverves for en særdeles rimelig sum. Det betyder, at Holberg nu er her helt og holdent. Det er en fest, det er en glæde, det er en lykke.«

Mikkel Bruun Zangenberg, *Weekendavisen*, 28. september 2018, om færdiggørelsen af *Holberg · Ludvig Holbergs hovedværker*

»»Fugls føde« udkom (...) første gang i eksistentialismens storhedstid. Det virker dog ikke som en støvet klassiker. Tværtimod. Den har med sin appel til engagement bud til vor tid.«

Kristian Østergaard, *Kristeligt Dagblad*, 8. december 2018, om Peter Seebergs *Fugls føde*

Naturvidenskabelig dannelse er på dagsordenen i disse år. Regeringen har ligefrem lanceret en national naturvidenskabsstrategi der skal styrke rekrutteringen til de naturvidenskabelige uddannelser. Det virker, og det er naturligvis glædeligt.

Men en mindre klædelig side af samme hensigt er de stadige anklager mod humanistiske fag for at være brødløse og uproduktive, af og til endda med et let latterligt skær over sig. Den slags fordomme er med til at vedligeholde kløften mellem humanistisk og naturvidenskabelig lærdomskultur, en kløft som der er al god grund til at bygge bro over. Naturvidenskaberne er også, med fysikeren Werner Heisenbergs ord, skabt af mennesker, de har også en historie – ja, man kan ligefrem tale om en naturvidenskabelig kulturarv. Og som al anden kulturarv skal også den naturvidenskabelige kulturarv holdes levende, den skal læses og diskuteres og give perspektiv.

Her har Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (DSL) en rolle at spille. Vi kan udgive de tekster der udgør den danske naturvidenskabelige kulturarv. Det har vi allerede en god tradition for. Tycho Brahe, Niels Stensen og Ole Rømer er nogle af de store danske videnskabsmænd der gennem årene er blevet udgivet af DSL's filologer, altid i tæt samarbejde med videnskabshistorikere. Men der er meget mere at gøre. Og i dag vil vi lægge vægt på at udnytte den fleksibilitet som internettet tilbyder, til at få både forskningsverdenen og en bredere læserskare i tale, ikke mindst undervisningssektoren.

Derfor er det en stor glæde for os at vi nu kan påbegynde arbejdet med en naturvidenskabshistorisk tekstplatform, hvis første fase er en tilgængeliggørelse af Tycho Brahes samlede værker. Håbet er at teksterne kan danne grundlag for både forskning og undervisning i naturvidenskabernes historie – og derved bidrage til at gøre os alle sammen, unge som ældre, klogere på samspillet mellem naturvidenskab og humaniora.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

Oc Gud HERREN gjorde Mennicken aff en Jordklimp / oc blæde en leffuendis Aande i hans Næse / Oc saa bleff Mennicken en leffuendis Siæl. Oc Gud HERREN plantede en Haffue vdi Eden / mod østen / oc sette Mennicken der vdi / som hand haffde giort. Oc Gud HERREN lod opuoxe alle honde Træ aff iorden / som vaare løstelige til at see / oc gode at æde / Oc Liffsens Træ mit i Haffuen / Oc det træ til at kende got oc ont.

Sådan lød beretningen om menneskets skabelse i 1550 og i mange år efter. Citatet stammer fra den første danske bibel, *Biblia/ Det er den gantske Hellige Scrifft/ vdsæt paa Danske*. I dag kalder vi den som regel »Christian 3.s danske Bibel«. Ordlyden i skabelsesberetningen er ændret gennem århundrederne, men endnu i dag bruger vi mange udtryk fra 1550-bibelen, fx »Du skal elske din næste som dig selv«, »Man tænder ikke et lys og sætter det under en skæppe«, »Øje for øje; tand for tand«.

I november 2018 publicerede DSL en digital udgave af Christian 3.s danske Bibel på hjemmesiden *tekstnet.dk*. Teksten er forsynet med

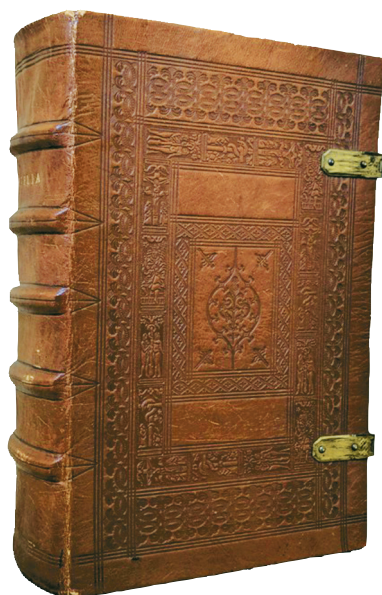

ordforklaringer og en indledning, der placerer oversættelsen i dens historiske, religiøse og kulturelle sammenhæng. Hver side er linket til digitale faksimilebilleder af den oprindelige udgave, så man kan nyde billederne af de mange træsnit.

Bibelen var et pragtværk og et prestigeprojekt for kongen. Over for hele Europa skulle den nye store bibel demonstrere, at Danmark-Norge var en førende magt i det lutherske Nordeuropa. Et eksemplar kom til at koste det samme som 30 tønder rug eller en god ko, så den blev ikke hvermandseje. Det var en kirkebibel, som skulle ligge i hver eneste kirke i den danske konges rige, lænket til degnens stol, så ingen kunne løbe med det trykte Guds ord. En gang om året skulle præsten fremvise den for menigheden »heel og hulden«, hel og i god stand. Hvis det blev opdaget, at en kirke var bibelløs,

mistede præsten sin stilling. Med den nye netudgave har alle gratis adgang til den prægtige bibel – det er ikke længere nødvendigt at sælge sin sidste ko for at kunne læse med.

Bibelteksten er blevet indtastet i Kina og siden tilpasset DSL's format for digitale netudgaver. Udgivelsen er finansieret af Dronning Margrethes og Prins Henriks Fond samt G.E.C. Gads Fond.

Marita Akhøj Nielsen · man@dsl.dk

De bevarede rejsedagbøger fra den danske arkæolog Peter Oluf Brøndsteds (1780-1842) ungdomsår rummer et mangesidet menneskes beskrivelse af tidens Europa. Dagbøgerne forventes at udkomme i sommeren 2019, finansieret af C.L. Davids Fond.

18. april 1806 tildelte kongen den unge cand.theol. P.O. Brøndsted 300 rigsdaler årligt i fire år til en rejse med Italien og Grækenland som mål. Den 25-årige fik travlt. Han skulle, som kompagnonen Georg Koës, inden afrejsen have doktorgrad i hus og forloves. Brøndsteds udkårne var Koës' 15-årige lillesøster, Frederikke – hun sagde ja.

Koës og Brøndsted tog 1. august til Dresden for at møde fagfæller inden turens næste mål, Paris. Deres nye ledsager, Adam Oehlenschläger, ønskede at besøge Goethe i Weimar. Den første dagbog starter her 13. oktober. Få dage efter sad de i en kælder, mens franske kanonkugler hagede ned over byen. Først et par måneder senere kom de til Paris.

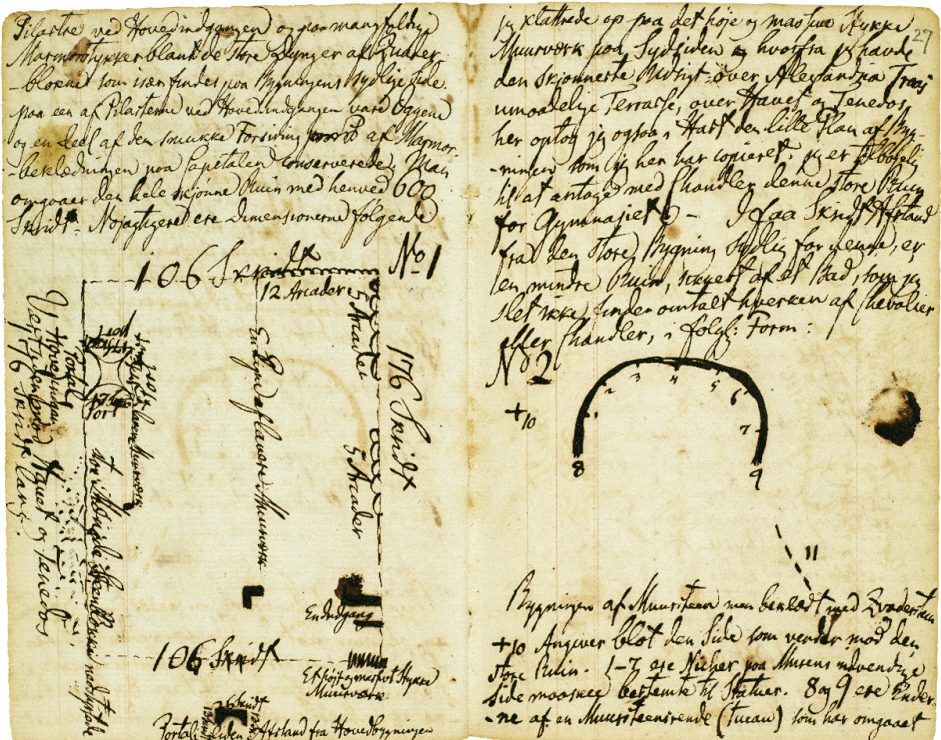
De næsten tre år i Frankrig dækkes af dagbøgerne. Kulturlivet i Paris er overvældende. Kejseren og franske lærde er ikke Brøndsteds kop te. På Bibliothèque Impériale tilbringer han utallige timer. Han vil læse alle beskrivelser af rejser i Grækenland fra oldtid til nutid sideløbende med en skjult agenda: indsamling af materiale til en kritisk Platon-udgave. Biblioteket er perfekt, beslaglagte græske håndskrifter fra Tyskland og Vatikanet strømmer ind. Ikke alt er studier, omgang med Oehlenschläger, Baggesen m.fl. prioriteres ligesom klaver-, fægte- og danseundervisning. Efter Københavns bombardement i september 1807 må Koës en tur til Danmark for at sikre midler til rejsens fortsættelse.

Dagbogen fra Italien savnes. Fortællingen genoptages 24. august 1810 på Korfu, hvorfra Athen hurtigt nås. Fauvel, byens franske konsul, er hjælpsom og skaffer adgang til Akropolis. Brøndsted får et godt forhold til en lokal antikvitetshandler, der opfatter sig som arkæolog, men han har mere respekt for hans hund, som standser ved alle seværdig-

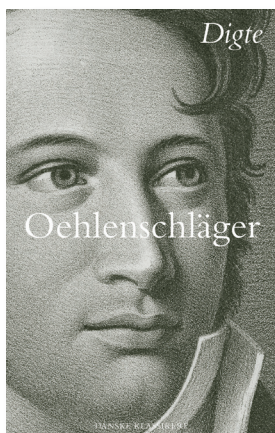
heder. Brøndsted foretrækker byens græske handelsfamilier og englændere på Grand Tour som omgangskreds. Danskerne inviterer englænderne »to get entirely drunk« i julen 1810. Athen og omegn udforskes, inden turen går til Tyrkiet. De ankommer til Konstantinopel 28. februar.

En dagbog mangler for marts og april 1811. 4. maj var Brøndsted endnu i Konstantinopel. Napoleonskrigene prægede bydelen Pera, hvor vesterlændinge skulle opholde sig. Kævlet undgår Brøndsted, han omgås familier med musikglæde og smukke døtre – i al ærbarhed, hans »kjære elskte Pige« venter hjemme. Byen er en skuffelse arkæologisk, men spændende med dervisher, orientalsk musik, guldprydede både osv. Tre uger senere sejler danskerne til Canakkale på jagt efter Troja. Området er fyldt med antikke ruinbyer og horder af voldelige soldater. Brøndsted kopierer inskriptioner uden bekymring. Han er ikke modig, men sikker på at intet ondt vil ramme ham – ideelt for en forsker. Den sidste af rejsedagbøgerne afsluttes 4. juni med udsigten over Adramyttis golf.

Gorm Schou-Rode · gsr@hum.ku.dk

Udsnit fra dagbøgerne (Det Kgl. Bibliotek)

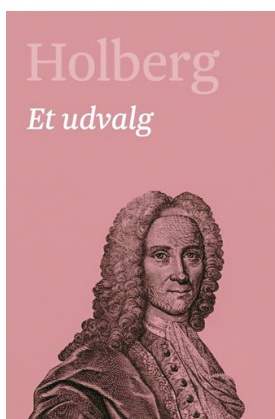
DIGTE, 1803

Adam Oehlenschlägers debutsamling, *Digte*, fra 1803 er et omdrejningspunkt i den danske litteraturhistorieskrivning. Ikke mindst på grund af digtet »Guldhornene« og det stemningsfulde læsedrama *Sankt Hansaften-Spil* har *Digte* opnået ikonisk status. Det var her, den tyske universalromantik med pludselig kraft brød ind i den danske litteratur.

I dag trækker »Guldhornene« alene interessen om digtsamlingen. Og der er ingen ende på, hvor megen tysk romantisk filosofi der findes i værket. Men har det sin rigtighed? Fornyedede den danske litteratur så pludseligt? Og hvornår blev »Guldhornene« egentlig det nationalikon i litteraturen, som har fyldt godt og grundigt i generationers gymnasiale dannelse? Nogle af de spørgsmål har udgiveren Johan de Mylius sat sig for at besvare i sin efterskrift til værket.

Digte, 1803, udkommer i serien *Danske Klassikere* i marts 2019. Serien er støttet af Statens Kunstfonds Projektudvalg for Litteratur.

Jesper Gehlert Nielsen · jgn@dsl.dk

HOLBERG-FINALE

Først i februar udkommer det allersidste bind i den store Holbergudgave. Efter den lange række af udvalgte værker binder vi en sløjfe med en etbindsantologi af centrale højdepunkter fra de 22 foregående bind. Antologien, *Holberg · Et udvalg*, giver et alsidigt indblik i Holbergs tankeverden og hans litterære spændvidde. Her er uddrag af både kendte klassikere som *Jeppe på Bjerget*, øjenåbnere som *Zille Hansdatters forsvarsskrift for kvindekønnet* og upåagtede guldkorn som de latinske epigrammer.

Bogen skal bl.a. fungere i sammenhæng med det Holbergprogram som Folkeuniversitetet i Aarhus præsenterer i disse måneder med foredrag rundt om i hele landet og fire såkaldte fyrtårnsarrangementer i Aalborg, København, Aarhus og Odense.

Sidst men ikke mindst lanceres nu også det tilhørende website med undervisningsmateriale til gymnasiet. Sitet er udviklet af Aarhus Universitetsforlag.

Peter Zeeberg · pz@dsl.dk

SPROGPRISEN OG SPROGDAGEN 2019

Indstil det gode sprog til en pris! Hvis du modtager et godt brev eller en god e-mail, ser en sprogligt overbevisende tekst i det offentlige rum, læser en god tekst på en hjemmeside eller på de sociale medier, så indstil teksten via formularen på hjemmesiden *sprogprisen.dk*. Du kan også indstille din egen eller din kollegas tekst. Fristen for at indstille tekster er 4. marts 2019. Sprogprisen uddeles ved et fagligt og festligt arrangement: Sprogdagen 2019, som finder sted den 26. marts. Inden prisuddelingen bliver der holdt indlæg med afsæt i årets tema: »Det digitale sprog – hvad gør teknologien ved vores kommunikation, ved vores sprog og ved os selv?«. Sprogprisen er et samarbejde mellem Dansk Sprognævn, sproget.dk, DSL, Forbundet Kommunikation og Sprog, Modersmål-Selskabet, Djøf, kurtstrand.dk og Syntaksis.

Henrik Lorentzen · hl@dsl.dk

APPS TIL ORDBØGER

En ordbog er et værktøj, og værktøj skal man have til rådighed når man har brug for det. Det er langtfra altid man sidder foran sin computer når man har behov for sproglig assistance, så derfor tilbyder DSL apps til en lang række af de onlineordbøger Selskabet står bag.

Den 1. november udkom appversionen af Jensen & Goldschmidts *Latinsk-dansk Ordbog*, og den 23. november fulgte *Svensk-Dansk Ordbog*. Hermed har DSL udgivet apps til syv ordbøger til både iOS og Android. De tilbyder alle de samme søgemuligheder og giver en nem

mulighed for at slå ord op i de andre ordbøger. Har man fx søgt på ordet *killig* i *Den Danske Ordbogs* app, kan man ved et enkelt klik springe til *Svensk-Dansk Ordbog* og finde ud af at det betyder *gedekid* på svensk.

Digitalisering af *Latinsk-dansk Ordbog* er finansieret af Augustinus Fonden. Onlineversion og app til *Svensk-Dansk Ordbog* er støttet af Dronning Margrethes og Prins Henriks Fond samt Johanne og Ejnar Flach-Bundegaards Fond.

Nicolai Hartvig Sørensen · nhs@dsl.dk

SEEBERGS TIDLIGE ROMANER

Peter Seebergs tidlige værker kredser om store, eksistentielle spørgsmål som virkelighed og nærvær, hvilket gør dem særdeles vedkommende også i dag. Den 3. december udkom forfatterens to første romaner *Bipersonerne* og *Fugls føde*.

Bipersonerne fra 1956 følger i et næsten udviklingsløst forløb en række personer i et filmstudie i Berlin under Anden Verdenskrig. På imponerende vis introduceres her de spørgsmål om nærvær og identitet, der skulle blive filosofiske hjørnestene i Seebergs forfatter-skab.

Fugls føde fra 1957 handler om Tom, som får til opgave at skrive noget »virkeligt«. Men hvordan skildrer man noget meningsfyldt virkeligt, når alt i verden synes fremmed? *Fugls føde* er en koncentreret, intens fortælling og er i dag en nyklassiker i moderne dansk prosakunst.

De to romaner udgør syvende og ottende bind i den elleve bind store serie *Peter Seebergs romaner, noveller og kortprosa*. Projektet er finansieret af Velux Fonden.

Jeppe Barnwell · jb@dsl.dk

I HOLBERGS ÅND

Holbergmedaljen uddeles hvert år på Holbergs fødselsdag, 3. december, til en dansk forfatter eller forsker, der markerer sig i den holbergske ånd. I 2018 tilfaldt æren Peter Zeeberg, seniorredaktør ved DSL, for hans mangeårige arbejde med at oversætte og tilgængeliggøre Danmarks latinske litteraturskat. Peter Zeeberg står bag oversættelser af bl.a. Saxo, Tycho Brahe og Ludvig Holberg.

Formanden for Holbergkomitéen, Bent Holm, knyttede følgende ord til valget af prismodtager: »Peter Zeeberg har en enestående evne til at omsætte de krævende latinske tekster til et nutidigt, nuanceret og levende dansk. Som forsker har han helt siden 1980'erne været en central skikkelse inden for studiet af dansk renæssancelitteratur.«

Peter Zeeberg er en af hovedkræfterne bag den netop afsluttede Holbergudgave, senest som ledende redaktør i bogudgivelsen *Holberg · Ludvig Holbergs hovedværker*.

Med medaljen fulgte 75.000 kroner fra Statens Kunstfond.

Camilla Zacho · cz@dsl.dk

KAMPEN OM SLESVIG

I DR's *Historien om Danmark* fra 2017 blev første halvdel af 1400-tallet gennemgået temmelig hurtigt. Programlæggerne kan ikke bebrejdes, da denne periode ikke har været særlig grundigt udforsket. Det forsøger Markus Hedemann, ledende redaktør ved *Diplomatarium Danicum*, at råde bod på i bogen *Danmark, Slesvig og Holsten 1404-1448 – konflikt og konsekvens*. Afgørende var konflikten om Slesvig. Erik af Pommern tabte til de holstenske Schauenburgere, hvilket medførte et decideret systemskifte i 1439 fra ekspansiv til rigsrådskontrolleret kongemagt under Christoffer af Bayern og Christian 1. Tilmed blev sidstnævnte sat på den danske trone af konfliktens store sejrherre, hertug Adolf 8. af Slesvig. Bogen er udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland.

Markus Hedemann · mh@dsl.dk

NYE PROJEKTER

Fra Carlsbergfondet har Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (DSL) modtaget støtte til to nye udgivelsesprojekter:

Sprogteknologisk anvendelse af Den Danske Begrebsordbog. Projektet vil i samarbejde med Københavns Universitet fokusere på at udnytte den omfattende semantiske viden i *Den Danske Begrebsordbog* som sprogteknologiske data og vil stille disse data til rådighed for forskning og produktudvikling.

Tycho Brahes forfatterskab digitalt formidlet. Digital udgivelse af Tycho Brahes omfattende forfatterskab, baseret på J.L.E. Dreyers udgave i 15 bind (1913-29). Udgaven vil blive ledsaget af nyskrevne indledninger til de enkelte tekster samt danske oversættelser af et mindre udvalg af de latinske tekster.

Også fra Augustinus Fonden har DSL modtaget støtte til to nye udgivelsesprojekter:

Græsk-Dansk Ordbog. Genudgivelse af Carl Bergs *Græsk-Dansk Ordbog* i digital form på DSL's ordbogsplatform. Projektet vil udgive den gamle ordbog fra 1864 med en række nye digitale facetter.

Udgivelse af Herman Bangs breve. Fra forfatteren Herman Bangs hånd er der bevaret ca. 2700 breve, hvoraf langt størstedelen aldrig har været udgivet og i dag er så godt som ukendte. Brevene vil blive udgivet på webstedet *bangsbreve.dk*, hvor DSL allerede har udgivet Bangs breve til Peter og Betty Nansen.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

AT RÅBE PÅ ULRIK

Slangudtryk som *at råbe på Ulrik* tilhører først og fremmest det uformelle talesprog. Udtrykkene er knyttet til bestemte situationer, og det kan derfor være vanskeligt at beskrive slangudtryk set med historiske briller.

I kapitlet om slang i bind 2 *Ord for ord for ord* af *Dansk Sproghistorie*, der udkom i maj 2018, er det alligevel lykkedes at anlægge en historisk synsvinkel på den slags sprog og at følge slangudtryk gennem århundrederne. Udtrykket *at råbe på Ulrik* ('kaste op') forekommer – måske overraskende for mange – første gang så tidligt som i sprogforskeren Peder Syvs (1631-1702) værk *Danske Ordsproge* fra 1680'erne. I samme værk nævnes et andet udtryk med denne betydning *tale ord en alen lang*. Et endnu ældre og temmelig uhøvisk udtryk for samme sag er *skide over tungen*, der optræder i en dansk oversættelse af latinske ordsprog med titlen *Olelais Fraser* fra midten af 1600-tallet.

Ebba Hjorth · eh@dsl.dk

UNDER STREGEN

ØLBONG

Drukspil, fedling, klammo, steneren og ølbong. Fem ord fra den seneste opdatering af *Den Danske Ordbog* der illustrerer at også den mere farverige del af ordforrådet finder vej til det digitale opslagsværk. Salonfæhige bliver de næppe nogensinde, men de er dog en del af sproget, idet også disse slangudtryk og eksempler på ungt sprogbrug opfylder de primære krav til optagelse i ordbogen: De optræder med en vis frekvens i tekstsamlingen og tages jævnligt i brug af i hvert fald et udsnit af befolkningen. Og hvem kan ikke have glæde af at vide at en ølbong er en 'anordning der gør én i stand til at nedsvælge en hel øl på meget kort tid, typisk bestående af en tragt der fyldes med øl, en ventil og en slange der fører øllet direkte ned i halsen'?

Jonas Jensen · jj@dsl.dk

